

Ks. STANISŁAW HAREZGA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

**IDEAŁ KAPŁANA W LISTACH PASTERSKICH
W ŚWIETLE KWALIFIKACJI BISKUPÓW, STARSZYCH
I DIAKONÓW (1Tm 3,1-13 I Tt 1,5-9)**

**THE IDEAL FIGURE OF PRIEST IN THE PASTORAL LETTERS
ACCORDING TO QUALIFICATIONS OF BISHOPS, ELDERS AND DEACONS
(1 TIM 3:1-13 AND TIT 1:5-9)**

RIASUNTO: Nella prima parte dell'articolo è stata presentata l'analisi letteraria ed esegetica di 1Tm 3,1-13 e Tt 1,5-9. Questi due testi contengono i cataloghi di qualità richieste ai vescovi, presbiteri e diaconi nelle comunità ecclesiali. L'analisi dei due cataloghi conducono a delineare la figura ideale del sacerdote. Dopo la sua irreprensibilità seguono le qualità familiari e sociali, umane e personali e la capacità di insegnamento.

SŁOWA-KLUCZE: kwalifikacje, biskupi, starsi, diakoni, kapłan

KEYWORDS: Qualifications, bishops, elders, deacons, priest

Do trudnych biblijnych i historycznych kwestii należy temat urzędów kościelnych epoki poapostolskiej, także ich powstania, prawidłowego rozumienia, praktycznego sprawowania, ich formy i struktury hierarchicznej. Mimo wielu spornych i dyskusyjnych punktów w tej materii warto sięgać po źródłowe teksty *Nowego Testamentu*, które mówią o urzędach Kościoła pierwotnego, by szukać w nich inspiracji do rozwiązywania obecnych problemów. Z pewnością jednym z nich jest pytanie o najbardziej odpowiedni na dzisiejsze czasy ideał kapłana i jego posługi w Kościele i świecie. Przy wielkiej różnorodności uwarunkowań społeczno-kulturowych i kościelnych zapotrzebowanie na odpowiednie kwalifikacje duchownych wysuwa się dziś na pierwsze miejsce. Przy ich określaniu, zgodnie z adhortacją Jana Pawła II *Pastores dabo vobis*, należy pamiętać, że kapłan zawsze musi być podobny do Chrystusa, ale równocześnie jego życie i posługa musi się «dostosować do każdej epoki i każdego środowiska (...)»¹. Kierując się tą zasadą, sięgamy po dwa Popawłowe teksty z listów pasterskich, które zawierają kwalifikacje biskupów,

---

¹ PDV, nr 5.

starszych i diakonów (1Tm 3,1-13 i Tt 1,5-9). Ponieważ z tych trzech urzędów kościelnych wykształciła się struktura hierarchiczna kapłaństwa służebnego, jest rzeczą zasadną pytać o ideał kapłana, jaki wyłania się z tych tekstów, po oddzieleniu rzutuujących na niego uwarunkowań czasów poapostolskich końca I wieku². W odkrywaniu tegoż ideału i na podstawie specyfiki literackiej obydwu tekstów, odczytamy treść obecnych w nich kwalifikacji, by na ich podstawie przedstawić ideał kapłana, jaki z nich wynika i jest ciągle aktualny.

1. ANALIZA LITERACKA I EGZEGETYCZNA TEKSTÓW (1Tm 3,1-13 i Tt 1,5-9)

Tekst poświęcony urzędowi kościelnemu w 1Tm 3,1-13 rozpoczyna charakterystyczna dla listów pasterskich formuła *pistos ho logos* (w. 1a) – „słowo zasługujące na wiarę” (1Tm 1,15; 4,9; 2Tm 2,11; Tt 3,8). Prawdopodobnie była to forma deklaracji i zapewnienia, jaką posługiwano się we wczesnym chrześcijaństwie, odwołując się do ważnych pouczeń dotyczących wiary czy zachowania moralnego³. W naszym przypadku chodzi o kwalifikacje potrzebne ubiegającemu się o urząd biskupa (*episkopē*), diakona czy diakonisy (*hōsautōs* – „tak samo, podobnie”: w. 8 i w. 11). Nazwanie urzędu biskupa „dobrym dziełem” (*kalon ergon*) podkreśla jego aktywną stronę związaną ze szlachetną pracą, wysiłkiem i ofiarą, co wymaga odpowiednich kwalifikacji. O ich randze i znaczeniu świadczy wprowadzająca je formuła: „powinien więc być” (*dei oun ... einai*: w. 2a). W pierwszym rzędzie chodzi o postać określoną terminem *episkopos*, co zgodnie z etymologią znaczy „sprawujący pieczę”, a więc „nadzorca, opiekun”⁴. Bezpośrednim przedmiotem jego troski i starań jest chrześcijańska gmina.

Lista kwalifikacji odnoszących się do biskupa obejmuje najpierw siedem cech pozytywnych: „nienaganny” (*anepilēmptos*), „mąż jednej żony” (*mias gynaikos anēr*), „trzeźwy” (*nēfalios*), „rozsądny” (*sōfronos*), „przyzwoity” (*kosmios*), „gościnnie” (*filoksenos*) i „zdolny do nauczania” (*didaktikos*). Po cechach pozytywnych następują dwie kolejne wyrażone w formie negatywnej: „nieskłonny do pijaństwa” (*mē paroinos*) i „nieskłonny do awantur” (*mē plēktēs*). Przeciwnością do nich jest ponownie pozytywna cecha „opanowany”

² W. KASPER, *Sluga radości. Życie i posługa kapłańska*, Kielce 2009, s. 63-66.

³ H. LANGKAMMER, *Listy Pasterskie. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 2006, s. 28.

⁴ J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz* [PŚNT 9], Poznań 1979, s. 458-460.

(*epieikēs*), po której znów następują dwie negatywne cechy: „niekłótlivy” (*amachos*) i „niechciwy na pieniądze” (*afilargyros*). Dwie kolejne cechy dotyczą umiejętności: zarządzania własnym domem oraz wychowywania dzieci w karności, z wszelką godnością (w. 4). W tym miejscu pojawia się warunkowe stwierdzenie w formie pytania, że jeśli ktoś nie umie prowadzić własnego domu, jak może troszczyć się o Kościół Boży? (w. 5). Listę biskupich kwalifikacji zamykają dwie ostatnie cechy: najpierw w formie negatywnej, że biskup nie może być neofitą (w. 6), a na końcu w formie pozytywnej, że powinien cieszyć się dobrym świadectwem tych, co nie należą do chrześcijańskiej wspólnoty (w. 7). Obydwie cechy mają dodatkowe uzasadnienia: pierwsza – niebezpieczeństwo popadnięcia w pychę i diabelskie potępienie, druga – narażenie się na pogardę i sidła diabelskie. W sumie cała lista w 1Tm 3,2-7 zawiera szesnaście kwalifikacji, jakie winny być stawiane kandydatowi na biskupa.

Druga część perykopy podaje kolejną listę kwalifikacji kandydatów na diakonów (1Tm 3,8-13). Zgodnie z ogólnym określeniem *diakonos* – „sługa, pomocnik” jest to funkcja typowo służebna. Ustanowienie pierwszych diakonów w Kościele jerozolimskim widzi się już w akcie ustanowienia kolegium Siedmiu dla posługi miłosierdzia na rzecz ubogich (Dz 6,1-7). Z Łukaszowego opisu działalności Szczepana i Filipa wynika, że mogli również nauczać i udzielać chrztu (Dz 6,10; 8,5-6.34-38). W żadnym jednak tekście *Nowego Testamentu* nie określa się bliżej, jakie funkcje diakoni spełniali. Zapewne należały do nich różne obowiązki, które można nazwać pomocą w zarządzaniu i funkcjonowaniu gminy kościelnej⁵.

Poprzez przysłówkowy zaimек wskazujący *hōsautos* – „tak samo, podobnie” z domyślnym dopowiedzeniem *dei einai* – „powinien być” (w. 8a) następuje ciąg dalszy kwalifikacji sformułowanych w liczbie mnogiej i adresowanych teraz do diakonów. Ich listę otwiera pozytywne określenie „godni szacunku” (*semnoi*), po którym następują trzy cechy wyrażone w formie negatywnej: „nieobłudni w mowie” (*mē dilogoi*), „nienadużywający wina” (*mē oinō(i) pollō(i) prosechontes*) i „niechciwi brudnego zysku” (*mē aischrokerdeis*). Po tych negatywnych określeniach wymienia się umiejętność strzeżenia „tajemnicy wiary w czystym sumieniu” (w. 9). Następnie początkowe *dei eina i-* *powinni być* przerywają dwa nieosobowe imperatywy w trzeciej osobie liczby mnogiej: „niech będą poddani próbie” (*dokimadzesthōsan*) i „niech pełnią posługę diakonatu” (*diakoneitōsan*), ale pod warunkiem, że okażą się „bez zarzutu” – *anenklētoi ontes* (w. 10).

⁵ A. JANKOWSKI, K. ROMANIUK, *Kapłaństwo w Piśmie Świętym Nowego Testamentu*, Katowice 1972, s. 248; F. MICKIEWICZ, *Wspólnota uczniów Jezusa*, Ząbki 2008, s. 278.

W tym miejscu listę kwalifikacji dla diakonów nagle przerywa wzmianka o wymogach stawianych kobietom (w. 11). Użycie zwyczajnego terminu *gynaikes* („kobiety”) nie oznacza, że chodzi o kobiety w ogóle, czy żony diakonów, ale jak na to wskazuje ponowne użycie tego samego zaimka *hōsaautos* z domyślnym dopowiedzeniem *dei einai* – „powinny być” (por. w. 2 i w. 8), chodzi o diakonise (por. Rz 16,1). Późniejsze dokumenty przypisują diakonisom nauczanie niewiast prawd wiary, asystowanie przy ich chrzcie i odwiedzenie chorych⁶. Kobiety pełniące posługę diakańską u boku diakonów powinny być jak oni „godne szacunku” (*semnai*), a ponadto „nieskłonne do oczerniania” (*mē diabolous*), „trzeźwe” (*nēfaliouis*) i „wierne we wszystkim” (*pistas en pasin*).

Po tej krótkiej liście kwalifikacji poświęconej diakonisom, następuje uzupełnienie cech wymaganych od diakonów. W nawiązaniu do tych samych cech biskupa, w formie imperatywu trzeciej osoby liczby mnogiej „niech będą” (*estōsan*) poleca się jeszcze, by byli „mężami jednej żony” (*mias gynaikos andres*) oraz „dobrze kierującymi dziećmi i własnymi domami” (w. 12). Podsumowaniem listy diakańskich kwalifikacji jest zapewnienie, że ci, którzy „dobrze sprawują posługę diakona” (*kalōs diakonēsantes*), zdobywają dla siebie „zaszczytny stopień” (*bathmon kalon*) w porządku służby oraz wielką „ufną śmiałość w wierze” (*pollēn parrēsian en pistei*), jaką mamy w Chrystusie Jezusie (w. 13).

Nadszedł czas teraz, abyśmy odczytali specyfikę literacką tekstu Tt 1,5-9, który znajduje się bezpośrednio po preskrypcie do całego listu (1,1-4). Przechodząc do jego głównej treści, autor odwołuje się do Pawłowych poleceń, jakie przekazał on Tytusowi, pozostawiając go na Krecie. Generalnie dotyczyły one dwóch kwestii: uporządkowania „zaległych spraw” (*ta leiponta*) i ustanowienia w każdym mieście „starszych” (w. 5). Na ich określenie używa się terminu w liczbie mnogiej *presbyteroi*, co oznacza, że kierowanie wspólnotami chrześcijańskimi zostaje powierzone kilku osobom (por. Dz 14,23; 20,17; 1Tm 5,17). Takie sprawowanie władzy świadczyłoby o wpływie organizacji żydowskich wspólnot, w których w ten właśnie sposób sprawowano pieczę nad gminami⁷. Skoro autor listu nie podaje żadnych szczegółów dotyczących sposobu ustanowienia starszych, wszystko miało się odbyć według znanego adresatowi rytu. Winien on jednak zadbać, by na urząd zostali powołani odpowiedni kandydaci. W tym celu zostaje dołączona lista kwalifikacji dla starszych. Składają się na nią zaledwie trzy cechy sformułowane w liczbie pojedynczej. Starszym może więc zostać ten (*tis*), kto jest „nienaganny”

⁶ J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i pasterskie*, s. 466-467.

⁷ W. RAKOCY, *Paweł Apostoł Żydów i pogan. Łukaszowy obraz powstania i rozwoju Pawłowych wspólnot*, Kraków 1997, s. 245.

(*aneklētōs*), „mąż jednej żony” (*mias gynaiikos anēr*), „mający dzieci wierzące, nieoskarżane o rozwiążłość lub niekarność” (w. 6).

Od wersetu 1,7 lista kwalifikacji dotyczy już biskupa (*episkopos*). Prawdopodobnie zmiana ta jest dowodem na umieszczenie obok siebie dwóch wersji kwalifikacji na przełożonego chrześcijańskiej wspólnoty. Pierwsza lista miałaby tło judeochrześcijańskie, a druga powstałaby w gminach, do których należeli nawróceni z judaizmu i pogaństwa⁸. Na początku listy pojawia się ogólne stwierdzenie, że biskup jako „włodarz Boży” (*oikonomos theou*) powinien być tak jak starszy „nienaganny” (*aneklētōs*). Po tym określeniu na liście kwalifikacji biskupa pojawia się pięć cech wyrażonych w formie negatywnej: „niezarozumiały” (*mē authadē*), „nieskłonny do gniewu” (*mē orgilon*), „nieskłonny do pijaństwa” (*mē paroinon*), „nieskłonny do awantur” (*mē plēktēn*) i „niechciwy brudnego zysku” (*mē aischrokerdē*). Odwrotnie jak w liście kwalifikacji biskupich w 1 Tm 3,1-7 po cechach negatywnych teraz pojawia się siedem cech pozytywnych: „gościnny” (*filoksenos*), „kochający dobro” (*filagathos*), „rozsądny” (*sōfrōn*), „sprawiedliwy” (*dikaios*), „pobożny” (*hosios*), „opanowany” (*enkratēs*) i „trzymający się słowa wiary zgodnego z apostołską nauką”. Ta ostatnia cecha ma dodatkowe uzasadnienie w potrzebie umacniania tych, którzy trwają w zdrowej nauce, a wykazywaniu błędów tym, którzy się jej sprzeciwiają (w. 9).

Z tej listy aż dziesięć kwalifikacji (na łączną liczbę 13) pokrywa się z tymi na szerszej liście w 1Tm 3,1-7 (16 kwalifikacji). Świadczyłyby to o wcześniejszej fazie powstania tej listy, co potwierdza także równoległe używanie terminów *episkopos* i *presbyteroi*. Lista kwalifikacji biskupa w 1Tm 3,1-7, która łączy się z kwalifikacjami diakonów i diakonis wskazywałaby na dalszy etap kształtowania się struktury hierarchicznej, zwłaszcza w Kościołach, w których przeważali chrześcijanie nawróceni z pogaństwa (por. Flp 1,1)⁹.

2. IDEAŁ KAPŁANA I JEGO AKTUALNOŚĆ

Po odczytaniu wszystkich kwalifikacji biskupów, starszych, diakonów i diakonis w tekstach 1Tm 3,1-13 i Tt 1,5-9 przychodzi kolej, by przynajmniej w wielkim skrócie nakreślić ideał kapłana, jaki się z nich wyłania.

⁸ J.D. QUINN, «Święcenia w Listach pasterskich», w: *Kapłaństwo* [Kolekcja Communio 3], Poznań 1988, s. 37, p. 14.

⁹ W.D. MOUNCE, *Pastoral Epistles* [WBC 46], Nashville 2000, s. 155-160.

Zawsze, bez względu na funkcję i stopień w hierarchii, kapłan powinien być „nienaganny”, co wyrażają dwa terminy: *anepilēptos* i *aneklētos*. Ta cecha jest kwintesencją pozostałych wymaganych od kapłana cnót. To ona pojawia się we wszystkich listach kwalifikacji i z wyjątkiem diakonów zawsze jest na pierwszym miejscu; w przypadku diakonów i diakonis na pierwszym miejscu pojawia się dodatkowo podobne określenie *semnoi*, które znaczy: „godni szacunku, ludzie poważni”. Kapłan, który nie ma dobrej opinii, także u tych, którzy są spoza Kościoła, nigdy nie będzie w stanie skutecznie i owocnie spełnić swego posłannictwa.

Co składa się na taką pozycję kapłana, aby była nienaganna? Listy pasterskie w pierwszym rzędzie zwracają uwagę na jego małżeństwo, rodzinę i dom, gdyż w tym podstawowym środowisku życia może ujawnić się i sprawdzić to, czy rzeczywiście ktoś jest osobą nienaganną, poważną i godną szacunku. W katalogach kwalifikacji kapłańskich aż trzykrotnie pojawia się więc określenie „mąż jednej żony”, by podkreślić także wartość jednożeństwa i odrzucenie małżeństwa powtórnego. W katalogach również trzykrotnie mówi się o umiejętności zarządzania własnym domem i umiejętności wychowywania dzieci; z uwagi na to, że jest to najlepszy sprawdzian, czy ktoś nadaje się do zarządzania wspólnotą kościelną, czy też nie. Jak wiemy powyższe cechy ideału kapłańskiego zostały w Kościele rzymskokatolickim zacieśnione poprzez celibat do jedynej obłubieńczej relacji kapłana do Chrystusa i do służby ludziom w Kościele, który jest domem Bożym.

Taki sposób życia i służby kapłańskiej rodzi wielkie zapotrzebowanie na różnego rodzaju cnoty i sprawności, które dotyczą szeroko rozumianego życia społecznego, kościelnego i publicznego. Na ten kolejny aspekt ideału kapłańskiego zwracają uwagę następujące kwalifikacje listów pasterskich: „gościnnie” – *filoksenos* (2 razy), „nieskłonny do awantur” – *mē plēktēs* (2 razy), „niekłótny” – *amachos* (1 raz), „nieskłonny do gniewu” – *mē orgilos* (1 raz), „opanowany” – *epieikēs* (1 raz), „niezarozumiały” – *mē authadēs* (1 raz), „nieobłudny w mowie” – *mē dilogos* (1 raz), „kochający dobro” – *filagathos* (1 raz).

Do ideału kapłana w zakresie jego dojrzałości ludzkiej i osobistej, a więc trzeciego aspektu ideału kapłana, można dołączyć takie kwalifikacje listów pasterskich, jak: „trzeźwy” – *nefalaios* (1 raz) i „opanowany” – *enkratēs* (1 raz), „rozsądny, roztropny” – *sōfronos* (2 razy), „przywoity-stateczny” – *kosmios* (1 raz), „sprawiedliwy” – *dikaios* (1 raz) i „pobożny” – *hosios* (1 raz). Autor listów pasterskich szczególną uwagę przykładu do dwóch ludzkich kwalifikacji, które aż trzykrotnie przywołuje. Są to: „nieskłonność do pijaństwa” – *mē paroinos* (2 razy) i „nienadużywanie wina” – *mē oinō(i) pollō(i) prosechontos* (1 raz) oraz „niechciwość na pieniądze” – *afilargyros* (1 raz) i „niechciwość brudnego zysku” – *mē aischrokerdēs* (2 razy).

Na koniec należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt kapłańskiego ideału. W jego zakres wchodzi formacja i poznanie Bożego objawienia oraz nabycie umiejętności nauczania innych¹⁰. To z tej racji biskupem nie powinien zostać neofita (1Tm 3,6), a diakon winien być poddany próbie, czy jest bez zarzutu, zanim zostanie dopuszczony do posługi w Kościele (1Tm 3,10). W katalogu z 1Tm wśród ośmiu pozytywnych kwalifikacji kapłańskich wymienia się także „zdolność do nauczania” – *didaktikos* (3,2). Wiąże się ona nie tylko ze znajomością głoszonej prawdy (*parathékē*), ale także umiejętnościami jej praktycznego zastosowania i uprzyśpieszenia słuchaczom (*didaskalia*). Najistotniejsze w kapłańskiej posłudze jest odwołanie się do pewnego słowa apostołskiego nauczania (Tt 1,9). Tylko wówczas możliwe jest głoszenie „zdrowej nauki” i „przekonywanie opornych”. Przy diakonach na konieczność i umiejętność obcowania z Bożym objawieniem wskazuje ich charakterystyka: *utrzymujący tajemnicę wiary w czystym sumieniu* (1Tm 3,9).

Nawet z tak ogólnego i krótkiego zestawienia kwalifikacji biskupów, starszych i diakonów w listach pasterskich widzimy, że Kościół od samego początku starał się określić ideał kapłana, by jego posługę czynić jak najbardziej owocną. Bogactwo różnego rodzaju kapłańskich kwalifikacji listów pasterskich zostało usystematyzowane w cztery najważniejsze aspekty kapłańskiego ideału, by pokazać jego trwałość, przy równoczesnym zanikaniu pewnych kwalifikacji i pojawianiu się nowych. Kościół nigdy nie przestanie szukać i odkrywać pod wpływem Ducha Świętego nowych kwalifikacji kapłańskiego ideału, kierując się znakami czasu i nowymi wyzwaniem, przed jakimi staje głoszenie Ewangelii i pełnienie misji zbawczej w świecie. Przykładem tego jest choćby adhortacja apostołska Jana Pawła II *Pastores dabo vobis*. Ileż w niej różnego rodzaju kwalifikacji i określeń kapłana. Czy przesłanie biblijne w tej kwestii jest więc nadal aktualne? Jak najbardziej! Jednak sytuacja współczesna musi być na nowo oświetlona i zrozumiana poprzez konfrontację z sytuacją biblijną, proponowaną jako słowo Boże. Naiwnie byłoby też myśleć, że aktualizacja może powiedzieć i dać wszystko. Słowo Boże daje zawsze ostateczny sens rzeczy, najgłębszą logikę życia i kierunek drogi. Tak też jest w przypadku kapłańskiego ideału, jaki staraliśmy się odkryć na podstawie kwalifikacji w 1Tm 3,1-13 i Tt 1,5-9.

¹⁰ S. HAREŹGA, «Biblia a misja pasterza w Kościele według Pierwszego i Drugiego Listu do Tymoteusza oraz Listu do Tytusa», w: *Przybliżyło się Królestwo Boże. FS. R. Bartnicki*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2008, s. 172-173.

BIBLIOGRAFIA

HAREZGA S., «Biblia a misja pasterza w Kościele według Pierwszego i Drugiego Listu do Tymoteusza oraz Listu do Tytusa», w: *Przybliżyło się królestwo Boże. FS. R. Bartnicki*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2008; JANKOWSKI A., ROMANIUK K., *Kapłaństwo w Piśmie Świętym Nowego Testamentu*, Katowice 1972; LANGKAMMER H., *Listy Pasterskie. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 2006; MOUNCE W.D., *Pastoral Epistles* [WBC 46], Nashville 2000; RAKOCY W., *Paweł Apostoł Żydów i pogan. Łukaszowy obraz powstania i rozwoju Pawłowych wspólnot*, Kraków 1997; STĘPIEŃ J., *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz* [PŚNT 9], Poznań 1979.